

TANULMÁNYOK

FRED KENWORTHY

JÉZUS*

Jézussal egy hatalmas szellemi impulzus vette kezdetét, mely azóta is működésben van. Senki nem tagadhatja, hogy ennek általában a világ, de főképpen a nyugati világ felé irányuló jelentősége felmérhetetlen. Az a tény, hogy a történelmet két részre, Jézus előttire és Jézus utánira osztjuk, ezt mindennél világosabban bizonyítja. Jézus eljövetele valóban döntő fontosságúnak bizonyult. Az emberi élet értelmével és lehetőségeivel kapcsolatos értékelésénél Jézust mindenképpen tekintetbe kell venni. „Mit gondoltok ti Jézusról?” Ez döntő fontosságú kérdés, mely feleletre vár az Újszövetség létrejötté óta.

A kérdésre az Újszövetségben találjuk meg a legősibb feleletet. A 27 könyvet magában foglaló Újszövetség — legalábbis részben — azért íródott, hogy mindazt kifejezésre juttassa, amit Jézus az emberért tett. De hiába keresünk benne egy világos, következetes képet. Nincs abban sem az ő munkájával, se személyével kapcsolatban egységesen kifejezésre jutó meghatározás. Ellenkezőleg, a gondolatok és kifejezések nagy változatossága található meg benne. A négy evangélium sem beszél Jézusról egyértelműen. Az első három evangéliumnak sok közös vonása van, és az általános benyomás, amelyet azokból nyerünk, általában egységes. Ezért nevezzük a Máté, Márk és Lukács írásait szinoptikus evangéliumoknak, mert mindhárman ugyanazon nézőpontból tekintik Jézus életét és munkáját. De a negyedik, a János evangéliuma, már nagy mértékben különbözik azoktól, részben azért, mert sokkal később íródott, másfelől azért, mert az író Jézust teljesen új módon értékeli. „Krisztus“, aki az evangélium szerint Isten örök szava, egészen más, mint a Márk evangéliumában található „Jézus“, az Emberfia. Ezenkívül Pál apostol levelei is ettől egészen eltérőek. Pál apostol és a negyedik evangélium írója egyaránt nagy emberek voltak, de Jézust olvasóik előtt nem ugyanazon fogalmak szerint mutatják be. Az Újszövetségnek egy másik kimagasló gondolkozója, a Héberekhez írt levél szerzője. Senki sem tudja teljes bizonyossággal, hogy az író ki volt, de Jézusról szóló tanítása sem a Páléval, sem Jánoséval vagy Márkéval nem azonos. Természetesen az Újszövetség nem egyetlen könyv, hanem könyvek gyűjteménye, amelyeknek szerzői lelkületükkel, személyiségükkel és tapasztalataikkal egymástól különböztek, nem mind egy időben és ugyanazon helyen írták; de egyikük sem írt korábban mint Jézus halála után legalább 20 évvel.

Az Újszövetség változatos jellege két következtetéshez vezet. Mindenekelőtt, a legelső időktől kezdve, amikor az emberek elkezdtek Jézus életét és munkáját leírni, nem mindnyájan feleltek egyértelműen erre

* Megjelent *Jesus* címen Manchesterben 1968-ban; magyarra fordította dr. Kovács Lajos.

a kérdésre: „Mit gondolsz te Jézusról?“ Feleleteik többszínűek voltak, saját gondolataik és tapasztalataik szerint egymástól különböztek. Ezt nem kell sajnálnunk. A sajnálatraméltó az, hogy az elkövetkező századokban kísérlet történt arra, hogy Jézusról mindenki *egyféleképpen* gondolkozzék. Ez hiábavaló törekvés volt, és ezért nagy árat kellett fizetni, mert vakbuzgóságot, üldözést és türelmetlenséget váltott ki. Ahelyett, hogy a keresztény közösségeket egyesítette volna, azokat egymástól szétválasztotta. Ez nem a keresztény egyház legelső időszakában történt. Akkor az emberek nagy buzgósággal hittek Jézusban, de jogot formáltak ahhoz, hogy róla saját elképzelésük szerint gondolkozzanak. A nagy tragédia ekkor jelentkezett, amikor az egyház megkísérelte, hogy Jézussal és evangéliumával kapcsolatban minden ember ugyanazt a hit-tételt fogadja el. Mert, mint annyi más tekintetben is, lehetetlen az embereket arra kényszeríteni, hogy egyféleképpen gondolkozzanak. Ezzel a törekvésükkel végül is sokkal több kárt okoztak, mint amennyi jót teremtettek. Ez a kereszténység ügyét sokkal inkább hátráltatta, mint elősegítette.

A második következtetés, amelyet az Újszövetség színes jellege mutat, egészen más természetű. Ez pedig abban áll, hogy a tapasztalat mögött, amely az újszövetségi könyvek megírásával kifejezésre jutott, egy nagy vallásos személyiség, Jézus áll. Az ő életében és keresztthalálában van egy soha meg nem szűnő felhívás minden idők embere felé. Az a nagy változatosság, ahogyan az Újszövetség írói és az emberek mind a mai napig vele kapcsolatos értékelésüket igyekeznek kifejezésre juttatni, az ő felülmúlhatatlan nagyságának legteljesebb bizonyítéka. Kizárólag az ő egyedülálló személyisége tudott a világban ilyen nagyméretű ösztönzést teremteni. Ez az ösztönzés azóta sem merült ki és nem valószínű, hogy valaha is kimerüljön. Jézus saját korának emberei felé fordult kihívásával, akik erre a kihívásra azzal feleltek, hogy megfeszítették. De a halál se hatását, se ihletésének erejét nem tudta megsemmisíteni. Ez, azóta is folytatódik. Minden nemzedék új módon fordul feléje. Döntenie kellett és kell, hogy vagy elveti őt, vagy elfogadja kihívását, amelynek alapján megméri saját életét. Csak egy dolog lehetetlen és ez az, hogy az emberek egyáltalán ne vegyenek róla tudomást.

Az unitáriusok ilyen nagy vallási génusznak tekintik Jézust, mint hitük fénylő világosságát. Az evangéliumokban úgy jelenik meg, mint ember, mint egy csodálatos, néha misztikus személyiség, de semmiképpen nem úgy, mintha ő maga Isten lenne. Ezt magának nem is igényelte. Ő Istenéhez, mint Atyjához imádkozott, vele a legközelebbi és legbensőségesebb közösségben élt, de a legkisebb mértékben sem igényelte magának az Isten nevezetét. „Miért mondasz engem jónak?“, mondta a gazdag ifjúnak, „nincs más senki jó, hanem csak Isten“. Ha Jézus hitte volna, hogy Istennel egyenlő, ezeket a szavakat semmiképpen nem mondotta volna. Azok a legősibb evangéliumban, a Márk evangéliumában olvashatók. Ha ő abban nem hitt volna, és ha mások sem hitték volna, hogy ezek a szavak Jézus hiteles szavai, azok semmiképpen nem maradtak volna fenn. Ez azt bizonyítja, hogy Jézus sem bűnnélküliséget, sem csalhatatlanságot magának nem igényelt. Az ember Jézus volt az, aki a társadalomra tartós hatást gyakorolt. Az a tény, hogy ő a legteljesebb mértékben ember volt, minket az iránta való odaadásra és hűségre készítet, és követeli tőlünk az ő életútja és példája szerinti szolgálatot.

Az unitáriusoknak ez a meggyőződése időnként félreértésekre adott okot. Az a vád merült fel ellenük, hogy ők *nem hisznek Jézus Krisztusban*. Semmi sem lehet részükről ennél távolibb. Az evangéliumok és a keresztény tapasztalat szerint semmi sem tudja megsemmisíteni azt az új impulzust, amit ő a világba hozott. Az unitáriusok teljes meggyőződéssel hiszik, hogy Jézus a legteljesebb közösségben és kapcsolatban él Istennel; szavaiban és cselekedeteiben kifejezte azt, amit mi Isten akaratának nevezünk. Hirdetik, hogy az isteni szellem nem kizárólag Jézusban volt jelen. Meggyőződésük szerint bizonyos mértékben minden emberben van az istenből valami. Az emberekben a világosság gyakran elhomályosul, majdnem kiálszik a bűn és önzés miatt, de azt újjá lehet éleszteni, amiképpen Jézus tette. De Jézusban az isteninek a fénye teljességgé vált. Ezért ő minden időben a remény jelképe, az ihletés állandó, soha meg nem szűnő forrása az egész emberiség számára.

Nagy tévedés azt hinni, hogy az unitáriusok lealacsonyítják Jézust a „csupán“ ember színvonalára. Ez helytelen és a valósággal ellenkező lenne. Az unitáriusok szerint Jézus kimagasló helyet foglal el a világ nagyjelentőségű vallásalapítói sorában. Emberek a világ másik részében úgy tekinthetnek Mohamedre, mint Isten prófétájára, vagy Buddhára, mint a hitük szerinti élet legteljesebb kinyilvánítójára. Az unitáriusok nem tagadják és nem is akarják tagadni, hogy ők is isteni törvényeket hirdettek, hogy az embereket nemes eszmékre tanították és nagy szellemi alkotásokra ösztönözték. De azoknak, akik a kereszténység szellemében nevelkedtek, Jézus a világ legkimagaslóbb személyisége. Nem állítják, hogy az elkövetkező évszázadokban nálánál nagyobb valaki nem jelenhetne meg. Ezt nem lehet tudni. De hiszik, hogy a Jézus szerinti élet számukra az üdvözülés legbiztosabb útja. Mint Jézus követői és tanítványai, arra igyekeznek, hogy mélységes alázattal, őszintén az ő szellemében éljenek. Nem foglalkoztatja őket különösebb értelemben az, hogy mások esetleg megtagadják számukra a keresztény nevezetet. Emlékeznek Jézus szavaira, hogy nem azok fognak belépni a mennyek országába, akik őt Uram, Uram megszólítással illetik, és ezáltal az igazi tanítvány nevezetet igénylik maguknak. Azok Jézus igazi tanítványai, akik az ő nagy parancsolatát, az Isten és ember iránti szeretetet hirdetik és gyakorolják. Ez az alap, ez a legfőbb mérték, amelynek alapján az emberek nevezhetők vagy nem nevezhetők keresztényeknek. Ezen az alapon állva, az unitáriusok hiszik, hogy a Jézus szellemében gyakorolt ember-szolgálat tekintetében, a kereszténység többi képviselőivel való összehasonlításban nem maradnak alul.

Jézus, mint minden ember, élete folyamán szemben állott kísértésekkel. Palesztinában a római birodalom kicsiny, jelentéktelen tartományának szélén élt és halt meg. Azóta közel 2000 év telt el. Életének körülbelül 30 esztendejéről alig tudunk valamit. Vannak bizonytalan és nem teljes adatok legalább egy, de legtöbb három évi tevékenységéről. Életkörülményei és az akkori viszonyok közötti ismeretei korlátozottak. Voltak életében gyenge pillanatok, így a Gecsemáné-kertben is, vagy kétségbeesett pillanatok, amikor a kereszten így kiáltott: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet?“ Ezek nélkül nem lehetett volna valóban és teljesen ember. De a mindent háttérbe szorító hatalmas értéke abban állott, hogy az Atyához olyan közellevőnek érezte magát, hogy emberi gyengeségeit le tudta győzni: „A Te akaratod, és ne az enyém legyen meg“. Ez volt életének kulcsa. Hitte, hogy neki égi

Atyjának akarata szerint kell élnie és embertársai iránti legmélyebb szeretetből áldozta fel életét. Minden megpróbáltatása ellenére egész életét teljes mértékben Isten akaratának szentelte, Isten képét nemcsak önmaga felé, de minden emberi lény felé kivetítette. Ő marad minden időben az állandó felhívás az emberi teljesítmények felé. Az embereknek életüket és sorsukat példázatai, a boldogságról szóló tanításai, a kétős szeretetparancsolaton alapuló valláserkölcsei követelményei és egész életében gyakorolt szolgálatai, végül önfeláldozó halála fényénél kell megmérniök. Ő, bár megfeszítették, életet és halhatatlanságot hozott magával a világra. Ő a legnemesebb tanúbizonyság amellett, hogy az emberek, ha időnként lealacsonyítják és tönkreteszik is saját sorsukat, nem egy napnak a szülöttei, hanem az örökkévalóság örökösei, az élő Isten gyermekei.

Dr. ERDŐ JÁNOS

MIKOR HALT MEG DÁVID FERENC?

Az egyház- és művelődéstörténet kutatóit régóta foglalkoztatja Dávid Ferenc élete és reformációja. A kérdés objektív kutatását megnehezíti a források hiányossága. A korabeli hitviták jegyzőkönyvei, feljegyzések, emlékiratok, levelek, krónikák feltűnően kevés és szűkszavú adatot örökítettek meg a reformátorról. Jakab Elek történetíró indokolatlan állapította meg, hogy Dávid Ferencről „Magyarország és Bécs biographiai és epistolographiai irodalmában s más kéziratgyűjteményeiben aránylag igen kevés megbízható följegyzést... találtam.”¹ A *Kolozsvár története* c. munkájában hasonlóképpen észrevételezte, hogy Dávid Ferenc „elítéléséről, fogsága és halála körülményeiről semmi sincs” a város jegyzőkönyveiben.² Ugyanakkor a szerények és események tárgyilagos megítélését befolyásolják a felekezeti és teológiai pártos szempontok szerint megfogalmazott adatok. Ezekre a nehézségekre utalt az alábbiakban Kénosi Tózsér János egyháztörténész is, akit a zsinat 1767-ben az unitárius egyház történetének megírására kérte fel: „A szerzők igen gyakran ellentmondanak egymásnak, némelyek nagyon sok fontos dolgot mellőznek, sokan szerfölött elfogultak a maguk felekezete iránt, az ellenpártot pedig igyekeznek sárba rántani, ellenfeleik történetét és személyeit könnyelműen befeketítik; a bírálat mesterségét általában elhanyagolják; ha saját pártjukra nézve valami kedvező anyagot találnak valamely szerzőnél, azt minden fontolgatás nélkül kiírják s kétségtelen igazság gyanánt tárják az olvasó elé.”³

Dávid Ferenc életének és reformációjának objektív kutatása csak a 19. század második felében kezdődik, amikor a tudományos törekvések új ösztönzést adnak a múlt elfogulatlan vizsgálatára és ismertetésére. A következőkben az unitárius reformáció egy részletkérdésével, Dávid Ferenc halálának időpontjával kívánunk foglalkozni. Vizsgálatunkban az adatok kronologikus tárgyalásának módszerét követjük.

Az ellenreformáció sugalmazására indított koncepciók per Dávid Ferenc ellen „nonadorantizmus — Krisztus nem imádása” címen, az 1579. június 1—2 napjain tartott gyulafehérvári országgyűlésen ért véget.